

UDK:902:339.1:008

Tursunoy BERDIYEVA,
Termiz davlat universiteti stajyor-tadqiqotchisi
E-mail: tursunoyberdiyeva11@gmail.com

Renaissance university dotsenti U.Ergashev taqrizi asosida

“ABDULLANOMA” ASARIDA SURXON-SHEROBOD VOHASINING O'RTA ASRLAR TARIXI YORITILISHI VA UNING ARXEOLGIK MANBALAR BILAN QIYOSIY TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada Surxon-Sherobod vohasining o'rta asrlardagi tarixi Hofiz Tanish Buxoriyning “Abdullanoma” asari asosida o'rganiladi. Asarda voha hududidagi shaharlar, qishloqlar, toponimlar va moddiy madaniyatga oid ayrim ma'lumotlarning arxeologik manbalar bilan bog'liqligi tahlil qilinadi. “Abdullanoma” tarixiy manbasi orqali vohaning XVI asrdagi holati, siyosiy hayoti va madaniy ko'rinishi yoritiladi. Tadqiqotda asarda keltirilgan ma'lumotlar bilan Surxon-Sherobod vohasi arxeologik yodgorliklari o'rtasidagi muvofiqlikka e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Surxon-Sherobod vohasi, Abdullaxon II, Termiz shahri, Chag'oniyon, Hisor qal'asi, Amudaryo daryosi, joy nomlari (toponimlar), kechuvlar, Balx shahri, bekliklar.

ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ СУРХАНДАРЬИНСКО-ШЕРАБАДСКОЙ ДОЛИНЫ В СРЕДНИЕ ВЕКА В СОЧИНЕНИИ «АБДУЛЛАНОМА» И ЕЁ СООТНЕСЕНИЕ С АРХЕОЛОГИЧЕСКИМИ ИСТОЧНИКАМИ

Аннотация

В данной статье история Сурхандарьинско-Шерабадской долины в период средневековья изучается на основе сочинения Хафиза Таниша Бухари «Абдуллонома». В работе рассматриваются сведения о городах, селениях, топонимах и элементах материальной культуры долины, содержащиеся в источнике, а также их взаимосвязь с археологическими материалами. Через призму «Абдуллономы» освещается политическая и культурная жизнь региона в XVI веке. В исследовании особое внимание уделяется соответствию между данными источника и археологическими памятниками Сурхандарьинско-Шерабадской долины.

Ключевые слова: Сурхандарьинско-Шерабадская долина, Абдуллахан II, город Термез, Чаганиан, Гиссарская крепость, река Амударья, топонимы, переправы, город Балх, бекства.

THE DEPICTION OF THE MEDIEVAL HISTORY OF THE SURKHAN-SHERABAD OASIS IN THE “ABDULLANOMA” AND ITS CORRELATION WITH ARCHAEOLOGICAL SOURCES

Annotation

This article examines the medieval history of the Surkhan-Sherabad oasis based on the historical work Abdullanoma by Hofiz Tanish Bukhari. The study analyzes references in the text to cities, villages, toponyms, and elements of material culture within the oasis, and explores their connection with archaeological sources. Through Abdullanoma, the political and cultural landscape of the region during the 16th century is revealed. Special attention is given to the correlation between the historical data presented in the source and the archaeological monuments of the Surkhan-Sherabad oasis.

Key words: Surkhan-Sherabad oasis, Abdullakhan II, city of Termez, Chaganiyan, Hisar fortress, Amu Darya river, place names (toponyms), river crossings, city of Balkh, beklik system.

Kirish. “Abdullanoma” (“Sharafnoma Shohiy”) — Movarounnahrning XVI asr tarixiga bag'ishlangan muhim tarixiy manbalardan biridir. Asar Hofiz Tanish Buxoriy tomonidan 1584-1590-yillar oralig'ida fors tilida yozilgan. U Buxoro xoni Abdullaxon II sharafiga bag'ishlangan bo'lib, Abdullaxon II 1533-yil Miyonkolda tug'ilgan, 1598-yil Samarqand viloyatida vafot etgan. Abdullaxon II Buxoro xonligida Shayboniylar sulolasidan chiqqan eng yirik hukimdor va davlat arbobi. “Abdullanoma” asarida Surxon-Sherobod vohasining so'nggi o'rta asrlar davrida yuz bergan siyosiy voqealar natijasidagi o'zgarishlar, chegaralarning shakllanishi, yondosh hududlar bilan aloqalar, shuningdek, aynan Abdullaxon davridagi qurilish ishlari va aholining turmush tarziga oid ma'lumotlar aks ettirilgan. Asarning ayrim qisqartirilgan nusxalari “Zafarnoma Abdullaxon” nomi bilan ham mashhur. Biroq asarning yakuniy qismi yozib tugatilganmi yoki yo'qmi — bu hali aniqlanmagan. Asarda Abdullaxonning nasl-nasabiga doir ma'lumotlar berilgan bo'lib, asarning asosiy qismi Shayboniylar vafotidan keyingi Movarounnahrda siyosiy vaziyat, yurtning bir nechta mayda

hokimliklarga bo'linib ketishi, Abdullaxonning markazlashuv siyosatini amalga oshirish, davlatni siyosiy jihatdan birlashtirish yo'lidagi harakatlari, Dashti Qipchoq va Xuroson sari yurishlari haqida muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Xususan, Termiz shahrining Abdullaxon tomonidan bosib olinishi, shaharning mudofaa tizimi, qal'a va shahar tuzilishi, Termizning Balx hamda boshqa shaharlar bilan siyosiy-iqtisodiy aloqalari haqida batafsil ma'lumotlar berilgan. Asar Abdullaxon siyosini kuchli siyosiy arbob sifatida tasvirlash, uning markazlashgan hokimiyatni tiklashga qaratilgan harakatlarini yoritish, shu bilan birga, unga madh o'qish orqali obro'sini ko'tarish maqsadida yozilgan. “Abdullanoma”da ko'plab toponimlar, o'zbek urug'lari va Amudaryodan o'tuvchi muhim kechuvlar qayd etilgan. Shuningdek, asarda Abdullaxonning Hisor qal'asini bosib olganligi va ushbu hududning geografik hamda strategik ahamiyati haqida ham ma'lumotlar mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Z.Xoliqov va X.Dejimurodovning “Termiz va Chag'aniyoning o'rta asrlardagi tarixiy geografiyasi” nomli tadqiqotida

“Abdullanoma” (“Sharafnomai Shohiy”) asarida Termizni Movarounnahrning shaharlaridan biri ekanligi va etnik tarkibi, topografik o'rni hamda me'moriy binolari haqida ma'lumotlar berilgan. Bu davrda Termiz Balx hukmdori Dinmuhammadga (1567-1573) bo'ysungan. Abdullaxon Termizni bosib olishdan avval Hakim at-Termiziy va Abu Bakr al-Varroq mozorlarining shayxlarini yoniga chorlab katta sovg'alar bilan siylagan. Shundan so'ng qal'a qamal qilinadi. Bu davrda Jayxun daryosi qoshidagi qal'a hashamatli imorati va yaxshi taroshlangan xandaq bilan mustahkamlangan [1].

S.Jurayevaning “Surxondaryo viloyati ziyoratgohlari tarixi” tadqiqotida Hofiz Tanish Buxoriy “Abdullanoma” asarida Temuriylar davrida Hakim Termiziy maqbarasida amalga oshirilgan qurilish-ta'mirlash ishi haqida keltirib o'tgan [2].

Z.A.Arshavskaya, E.V.Rtveladze va Z.A.Xakimov muallifligidagi “Surxondaryoning o'rta asr yodgorliklari” (“Средневековые памятники Сурхандарьи”) asarida Abdullaxon tomonidan qurilgan inshootlar haqida ham to'xtalib o'tilgan. Jumladan, Qumqo'rg'ondagi Iskandar ko'prigi XVI asrda Termiz va janubiy viloyatlarni Chag'oniyon hamda Hisor bilan bog'lovchi muhim qadimiy savdo yo'li ustida joylashgan. Ushbu ko'priki 1598-yilda Abdullaxon topshirig'i bilan bunyod etilgan. Mahalliy aholi uni «Tosh ko'priki», «G'isht ko'priki» yoki «Iskandar Zulqarnayn ustuni» deb ataydi [3].

V.V.Bartold tadqiqotlarida “Tohariston” atamasi ham kengroq ma'noda qo'llanilgan va Amudaryoning har ikki qirg'og'idagi barcha hududlarni qamrab olgan va Balxga tomon tortilgan. Panj va Vaxsh oralig'ida Arxang chorrahasidan yuqorida bir-biri bilan tutashgan to'rtta daryoni nomlaydi [5].

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada tadqiqot metodologiyasi sifatida zamonaviy fan rivojlanishining qonuniy tendensiyalaridan biri bo'lgan fanlararo yondashuv usulidan foydalanildi. Tahlil umum qabul qilingan tarixiy metodlar – tarixiylik, qiyosiy-mantiqiy tahlil, xronologik yondashuv, ketma-ketlik, hamda xolislik tamoyillari asosida olib borildi.

Tahlil va natijalar. Abdullanoma asarida Surxon-Sherobod vohasi tarixi bilan bog'liq Balx, Hisor bekligi, Termiz, Tohariston kabi joy nomlariga duch kelish mumkin. Balx — Xurosonning qadimgi va mashhur shaharlaridan biri bo'lib, manbalarda Xurosonda Balxdan qadimgiroq shahar yo'qligi ta'kidlanadi. Kitoblardagi ma'lumotlarga ko'ra, Tohariston Balx bilan Badaxshon oralig'ida joylashgan viloyat bo'lib, uning “Tohariston” deb atalishiga sabab — ana shu hududda qadimdan yashab kelgan va Yunon-Baqtriya davlatining qulashida faol ishtirok etgan “tohar” nomli xalq bilan bog'liqdir [4].

Asarda Samingon — Toharistonning shaharlari qatorida, Baqlon esa Tohariston qishloqlaridan biri sifatida tilga olinadi. Samingon bilan Qunduz oralig'ida joylashgan yirik qishloq ham zikr etilgan [4]. Shuningdek, Saroy shahri haqida ham ma'lumotlar beriladi. Ushbu shahar XIII asrning ikkinchi yarmida Chig'atoy naslidan bo'lgan xonlar tomonidan Amudaryo bo'yida, o'ng sohilida bunyod etilgan. Saroy “Soli Saroy”, “Saroy Qamar” deb ham atalgan. Bugungi kunda u Surxondaryo viloyatiga qarashli Saroy qishlog'i bilan bog'lanadi. [4]. Ma'lumotlarga ko'ra, Abdullaxon davrida bu hudud Balx tasarrufida bo'lgan.

Balxga bo'ysungan boshqa hududlar qatoriga Arxang, Toliqon, Andxud, Shibirg'on, Son, Chorik, G'azna, Bomiyyon, Kobul, Sind daryosi bo'yidagi yerlar, Hirot tomondan Langar va Chechaktu to Murg'obgacha bo'lgan viloyatlar kirgan. Ushbu yerlar Surxon-Sherobod vohasi bilan bevosita yondosh bo'lgan. Ba'zi manbalarda Gurjiston ham Balxga qarashli deya ko'rsatilgan bo'lsa, boshqalar uni Hirotga oid deb hisoblaydi Arxang Saroyga qarama-qarshi, Amudaryoning

so'l sohilida joylashgan bo'lib, Tohariston tomonga qaragan. XVI asrda bu maskan “Hazrat Imom” nomi bilan mashhur bo'lgan [4].

Asarda ba'zi qishloqlar nomi ham qayd etilgan:

Siyohgird — Termiz bilan Balx oralig'ida joylashgan qadimiy qishloq bo'lib, hozirgi kunda ham ushbu nomdagi qishloq yaqinida uning xarobalari mavjud. Asarda Dinmuhammadga (1567-1573) yordamga kelgan Badaxshon voliysi Shoh Sulaymon va Hisori Shodmon qal'asi hokimi Hoshim Sulton Siyohgird talonchilik qilgani, bu xabarni eshitgan Abdullaxon amiri Iqimni 300 jangchi bilan urush qurollari tayyorlab yuborgani va ular Amudaryo bo'yida dam olayotgan guruhga hujum qilib tor-mor qilgani bayon etiladi. Hisori Shodmon qal'asiboshqa manbada, masalan, Sharafiddin Ali Yazdiyning “Zafarnoma” asarida keltirilishicha, voqealar Kaxalkdan o'tib, amir Xusaynga qo'shilish bilan davom etadi. Ular birgalikda Hisori Shodmon tomon yurishgan, chunki amir Bayon Sulduz o'sha yerda joylashgan edi. U jang qilishdan cho'chib, Badaxshon tomon chekingan. Badaxshonga yetganlarida, u yerning voliysi amir Xusayn hukmronligini tan olgan. Asarda Hisori Shodmon nomi aniq tilga olingan [6].

Soli Saroy — Amudaryoning o'ng sohilida joylashgan qadimiy shahar. Hozirgi Saroy qishlog'i bilan bog'liq bo'lib, «Saroy Qamar» nomi bilan ham tanilgan.

Sayrob — Darband vodiysining janubiy qismida, Sherobodga boradigan qadimiy yo'l bo'yida joylashgan. Asarda bu qishloq xushmanzara joy sifatida tasvirlanadi va Sheroboddan taxminan 25 km uzoqlikda joylashgani qayd etilgan.

Shuningdek, Balx qal'asi uchun olib borilgan urush chog'ida Abdullaxon amir Abdullox Termiziyning o'g'li Mir Arabning uyida turishni maqsad qiladi va qal'a qarshisida to'xtaydi. Balxni zabt etishda Hisori Shodmon qal'asi hokimi Hoshim ham Abdullaxonga yordam beradi [4].

Abdullanoma (“Sharafnomai shohiy”) ikkinchi kitobi izohida Saroy nomli shahar haqida ma'lumot beriladi. Ushbu shahar Amudaryo yoqasida, Chig'atoy naslidan bo'lgan xonlar tomonidan XIII asrning ikkinchi yarmida bunyod etilgan. Saroy “Soli Saroy”, “Saroy Qamar” deb ham atalgan va Amudaryoning o'ng sohilida joylashgan. Hozirda bu joy Surxondaryo viloyatiga qarashli Saroy qishlog'i hisoblanadi. Asarda ushbu maskan “Saroy Kamar” deb tilga olinadi [7].

Abdullanoma asarida Amudaryo bo'yidagi muhim kechuvlar va geografik joy nomlari qayd etilgan. Ularning ba'zilar strategik harbiy yurishlar bilan bog'liq bo'lib, tarixiy jarayonlarni tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asarda tilga olingan Amudaryo kechuvlari orasida Ayvoj kechuvi haqida so'z borgan. Bu kechuv haqida boshqa manbalarda ham keltirilgan. Masalan, Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida Amudaryodagi Uyoch guzari haqida ham ma'lumot berilgan. Bu kechuv Abdullanomada Ayvoj kechuvi deb nomlanadi [8]. Arxang — daryoning mashhur kechuvlaridan biri bo'lgan. Shuningdek, Kalif kechuvi ham muhim bo'lib, u Termizdan ikki kunlik masofada joylashgan. Qayd etilishicha, Amudaryoning har ikki sohilida joylashgan va shu nom bilan ataluvchi shahar ham mavjud bo'lgan. Bu kechuv savdo va harbiy yurishlar yo'lidagi asosiy nuqtalardan biri hisoblangan.

Asarda Buxoro hokimi Abdullaxon Buxoroga taklif qilinadi va u Burdalik kechuvi orqali harakatlanadi. Ushbu kechuv Amudaryoning o'ng sohilida, Kalif kechuvi bilan yonma-yon joylashgan bo'lib, tarixda shahar va viloyat markazi sifatida ham ma'lum bo'lgan. Burdalik — Amudaryoning asosiy kechuvlaridan biri sifatida tilga olinadi. Shuningdek, Abdullaxonning Shibirg'on tomon yurish qilgani va bu yurishda Karki kechuvi orqali o'tganligi ham asarda qayd etilgan.

Asarda tilga olingan yana bir geografik joy nomi — Giz darasi. Sulaymon o'z o'g'li Ibrohim Mirzoga qarshi Badaxshon tomonidan urush ochgan va jangda mag'lub bo'lganidan so'ng, Ibrohim Mirzo oz sonli askarlari bilan piyoda holda sarosima va sargardon bo'lib, Ko'histonning etaklarida joylashgan Giz darasiga yashiringan. Giz darasi — Hisor tog'larining janubiy bag'rida, Sarig'ju bilan Yag'nob oralig'ida joylashgan. Ba'zi manbalarda ushbu hudud Mergan dara deb ham atalgan [4].

Abdullaxon Marvni bosib olish maqsadida urush boshlaganida katta lashkar to'playdi. Bu lashkar Sher Shutir cho'li orqali o'tib, Sayrob nomli joyga yetib keladi va shu yerda to'xtaydi. Asar izohlarida keltirilishicha, Sher Shutir cho'li — Qoraqum sahrosining sharqiy qismi bo'lib, hozirgi Turkmaniston va Amudaryo oralig'ida joylashgan. Sayrob esa Darband (Busjloxon) vodiysining janubiy qismida, Sherobodga olib boruvchi yo'l bo'yida, taxminan 25 km masofada joylashgan xushmanzara qishloq sifatida tasvirlanadi [4].

Shuningdek, asarda Abdullaxonning 1567-yilda Shahrisabzni bosib olishga qaror qilgani va shu jangda bir qator sodiq lashkarboshilarning ishtirok etgani bayon etilgan. Jumladan, Kuchak o'g'lon, Muhammad Aminbiy Qushchi, Shohmuhammad Mirzo Mang'it, Shohim Ko'kaltosh Buxoriy va Turdi Otaliq kabi jangchilar yordamga kelgan. Ular Termiz darvozasi orqali chiqib, dushman tomon yo'l olishgan [4].

Abdullaxonning Termizni bosib olishi. Abdullaxon o'zining harbiy yurishini Qubbat al-Islom — Balxning qishloqlaridan biri bo'lgan Mardlar shahri orqali Termizga qaratadi. Termizga qarshi yurishga sabab bo'lgan omillar ikki guruhga bo'linadi: tashqi va ichki sabablarga.

Birinchisi sabab — tashqi siyosiy tahdid bo'lib, Balx hukmdori Dinmuhammad Sultonning dushmanona kayfiyati Abdullaxon tomonidan seziladi va u uni bo'ysundirishga qaror qiladi.

Ikkinchisi sabab — ichki omillar bo'lib, Termizda ijtimoiy beqarorlik, jabr-zulm va bosh-boshdoqlik avj olgani tufayli Abdullaxon bu hududni o'z nazoratiga olishni maqsad qiladi.

Abdullaxon Termizni zabt etishga tayyorgarlik taxminan bir yil tayinlanadi. Bu jarayonda unga yordam sifatida Samarqand sultoni Juvonmard Sulton, Abulxayr Sulton va Muzaffar Sulton ketadi.

Asarda Termiz qal'asi haqida quyidagi ta'rif keltirilgan:

“U shunday bir qo'rg'on ediki, Jayhun (Amudaryo) bo'yida joylashgan bo'lib, nihoyatda mustahkam qurilgan edi. Uning burjlari ko'k gumbazidek baland, Javzo burjiga tenglashar, hatto balandligi bilan boshi Zuhroning cho'qqisiga, osmon ayvoniga yetar edi. Uni nihoyatda mustahkam devor o'rab turar edi. Termiz haqida XVIII asrning yirik tarixchisi Мир Мухаммад Амин Бухорий “Убайдулла-наме” asarida Termizni Movarounnahning mashhur va taniqli shaharlaridan biri sifatida eslatadi. Termiz “Erlar shahri” qadimda Barbar deb nomlangan. Shahar juda mustahkam bo'lganligi aytilgan [9].

Asarda Termiz shahrining qudrati va arxitekturasiga doir ushbu tasvir masnaviy shaklida bayon etilgan bo'lib, qal'aning himoya tizimi va geografik joylashuvi uni zabt etish qanchalik mushkul bo'lganini aks ettiradi.

Qal'a demaki, u falak intizomli bir tog'(dir).

Qoplangan unda har tomonda (o'ziga) joy qilgan (edi).

Uning devori bayroq bilan barobar (edi).

Bayrog'i o'q-yoyning qizil-ko'kidandir.

Balandligidan yettinchi falak (dek) bo'lib,

Ummon dengizidek atrofi tog' edi.

Undagi tepalik jahondan nish on berib,

Go'yo sen osmon tagidagi yer deysan.

Abdullaxonning Termizni zabt etish jarayoni

Termiz qal'asi mudofaasi vaqtida qal'a hokimi sifatida Muhammad Sulton faoliyat yuritayotgan edi. Xon o'z qo'shini bilan saropardani (saf to'g'rilovchi bayroq) baland ko'tarib, uni Hulkarning avjiga, Sidratulmuntaho cho'qqisigacha yetkazganidek, shohona tarzda qal'a atrofini qurshab oladi. Bu orada Balx hukmdori Dinmuhammad Sulton tomonidan Muhammad Qulibiy ismli qushchi yordam uchun Termizga jo'natiladi. U Amudaryodan o'tib, jangga qo'shiladi. Balxdan g'alla yetkazish harakati ham amalga oshirilayotgan edi, ammo bu yuk Abdullaxon qo'lga tushib qoladi va g'alla tashuvchilar jazolanadi. Dinmuhammad Sulton o'ziga tobe bo'lgan Andxud, Shibirg'on, Maymana, Garjiston kabi shaharlardan qo'shin to'plab, Termiz tomon yordamga harakat qiladi. Bunga javoban Abdullaxon:

“Xorazm chegarasidan to Termizning chekka viloyatlarigacha qaerda kema bo'lsa, barchasi yig'ilsin,” — deb farmon beradi. Har bir kemaga 50 nafar o'q otuvchi va 50 nafar kamonchi joylashtirilib, ular Amudaryodan o'tib, dushmanga qarshi jang boshlaydilar. Shuningdek, Ibadullo Sulton, Hoshim Sulton, Faqir Sulton va Muhammad Qosim Sulton kabi Hisori Shodmon qal'asi amirlaridan iborat jangchilar guruhi, shuningdek, Ali Mardon bohodirlar suvning yuqori oqimidan kechib o'tadilar. Abulxayr Sulton esa Shahrisabz va unga iqtolangan yerlarning sipohi bilan suvning quyi qismlaridan o'tadi. Ibadullo Sulton va boshqa Hisor amirlari aynan Ayvoj — Kofirnihon daryosining Amudaryoga qo'shiladigan qismida joylashgan qadimiy o'tish nuqtasi orqali o'tishgan. Hijriy 980-yilda Termiz Abdullaxon ixtiyoriga o'tadi. U shaharni Mahmud ismli amirga in'om qilib, unga yordamchi sifatida buyuk no'yon Minglibiyni — otaliq lavozimida tayinlaydi. Shundan so'ng Abdullaxon Buxoroga qaytadi [4].

Abdullaxonning Hisor qal'asini qo'lga kiritishi (1573-yil, oktabr). 1573-yil oktyabr oyida Abdullaxon Hinduvon qal'asini qo'lga kiritib, davlat markazida o'z hukmronligini mustahkamladi. Shundan so'ng u tevarak-atrofdagi hududlar va ularning hokimlarini bo'ysundirish maqsadida elchilar yuboradi. Jumladan, Ahmadxoja otaliq Hisor tomonga noma bilan yuboriladi. Nomaning mazmuni uch asosiy talabdan iborat edi:

Badaxshon hokimi Shoh Sulaymonga qarshi qo'shin yuborilishi;

Shoh Sulaymonning davlatdan chiqarib yuborilishi;

Hisorda yashirinib yurgan Arabbiy qushchining ham Hisordan chiqarilishi.

Biroq Hisor hokimi Hoshim Sulton bu talablarni bajarmaydi. Bu holat Abdullaxonning g'azabiga sabab bo'ladi va u Hisorga qarshi yurish boshlaydi. Bahrom ismli tovoqchilar tevarak-atrofdan qo'shin yig'ish uchun yuboriladi. Yig'in joyi sifatida Nasaf belgilangan edi. Hoshim Sulton Abdullaxon qo'shini yaqinlashayotganidan xabar topib, Boqibiy ismli vakilni xon huzuriga yuboradi. Biroq Abdullaxon qaroridan qaytmaydi. Hisor tarafdorlari — Abulqosim Sulton va Muhammad Qosim Sulton — Hisorni tark etib, Ko'lobdan panohtopadilar. Asarda Hisor qal'asi mashhur, mustahkam va himoyaviy ahamiyatga ega qo'rg'on sifatida ta'riflanadi. Hisor haqida boshqa ko'plab olimlarning asarlarida keltirilgan. Masalan, Б. И. Искандаров “Из истории Бухарского эмирата” asarida ta'kidlanishicha, Sharqiy Buxorodagi eng yirik beklıklardan biri — Hisor bekligi bo'lgan. Aynan Hisorgina qatl qilish vakolatiga ega bo'lgan, beklilik sifatida ajralib turgan. Shuningdek, Hisorda katta harbiy kuch saqlanganligi uning siyosiy mavqei yanada mustahkamlagan [10].

Hisor sultoni mag'lubiyatdan so'ng taslim bo'ladi va kechirim so'raydi. Biroq xon ularning ayrim harakatlarini kechirmay, ularni asir qiladi. Bu voqealar ortidan Temurxonning o'g'li Hoji Muhammad Sulton otasining qasosini olish maqsadida Hazrati Sohibqironga (ya'ni

Abdullaxonga) murojaat qilib, Hoshim Sulton va Muhammad Sharif Sultonlarni so'rab oladi va ularni qatl ettiradi. Yakunida Abdullaxon Hisor viloyatini Janob O'zbek Sultonga in'om qiladi [4].

Xulosa va takliflar. Hofiz Tanish Buxoriyning Abdullanoma asarida muallif xonnimaqtash va uni ulug'lashga harakat qilgan. Shuni ham alohida ta'kidlash joizki, asar tarixiy voqealarni haqqoniy yoritish zaruratini yuzaga chiqaradi. Asar islom dini muqaddas kitobi "Qur'oni karim" bilan boyitilganligini ko'rishimiz mumkin. Xususan, Termizning Balx va boshqa shaharlar bilan bo'lgan siyosiy-iqtisodiy aloqalari haqida muhim ma'lumotlar berilgan. Asarda Abdullaxon kuchli siyosiy arbob sifatida tasvirlanib, uning markazlashuv siyosatini targ'ib qilish va xon obro'sini

oshirishga qaratilgan madhiyalar keltirilgan. Bundan tashqari, Abdullaxonning Hisor qal'asini bosib olganligi va ushbu hududning tabiiy va strategik sharoitlari haqida ham ma'lumotlar berilgan. Asarda Abdullaxon davridagi siyosiy voqealar va bunyodkorlik ishlari alohida o'rin egallaydi. Surxon-Sherobod hududiga oid joy nomlari, tarixiy shaxslar, tog' nomlari, qishloq va shaharlar, ma'muriy bo'linmalar haqida qimmatli ma'lumotlar uchraydi. Bundan tashqari asardagi joy nomlari boshqa manbalar bilan qiyosiy o'rganildi. Xulosa qilib aytganda, Abdullanoma asari Surxon-Sherobod vohasining so'nggi o'rta asrlar tarixini o'rganishda, shuningdek, hududdagi shaharsozlik, siyosiy tuzilma, transport yo'llari va ijtimoiy hayotni tadqiq etishda bebaho manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Xoliqov Z., Dejimurodov X. Termiz va Chag'aniyoning o'rta asrlardagi tarixiy geografiyasi. Moziydan sado. 2004, 2-son. – B.22-24.
2. Jurayeva S. Surxondaryo ziyoratgohlar tarixi. – Toshkent: "O'zkitob savdo nashriyot-matbaa ijodiy uyi", 2021. – B. 9-10.
3. Аршавская З.А., Ртвеладзе Э.В., Хакимов З.А. Средневековые памятники Сурхандарьи. Т.1982. – С. 56-61.
4. Hofiz Tanish Buxoriy. Abdullanoma ("Sharafnomayi Shohiy"). Birinchi kitob. Fors tilidan tarjima: S. Mirzayev tarjimas. So'zboshi va izohlar muallifi: B. Ahmedov. – Toshkent: Sharq, 1999.
5. Бартольд В.В. Сочинения. I Москва: Издательства восточной лит., 1963. – С. 118.
6. Sharafiddin Ali Yazdiy. Zafarnoma. – Toshkent, 1972. – B. 97.
7. Hofiz Tanish Buxoriy. Abdullanoma ("Sharafnomayi Shohiy"). Ikkinchi kitob. Fors tilidan: S. Mirzayev va Yu.Hakimjonov tarjimas. Izohlar muallifi: B. Ahmedov. – T.: Sharq, 2000. – B. 280.
8. Zahiriddin Muhammad Bobur. Boburnoma. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – B. 107-110.
9. Мир Мухаммад Амин Бухорий. Убайдуллонаме. 1957. – С. 35-80.
10. Искандаров Б.И. Из Истории Бухарского Эмирата. Москва: Издательство восточной литературы. 1958. – С. 7-35.